

Iasmina Petrovici
Simbol și metaforă vie

Copyright © Iasmina Petrovici
Copyright © TRITONIC 2016 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzeilor nr. 5, București
e-mail: editura@triton.ro
www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PETROVICI, IASMINA

Simbol și metaforă vie / Iasmina Petrovici

Tritonic, 2016
ISBN: 978-606-749-142-5

Coperta: ALEXANDRA BARDAN
Redactor: BOGDAN HRIB
Comanda nr. 194 / iunie 2016
Bun de tipar: iunie 2016
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Iasmina Petrovici

SIMBOL ȘI METAFORĂ *VIE* INTERPRETAREA ÎN HERMENEUTICA LUI PAUL RICOEUR

t...
TRITONIC

Iasmina Petrovici este cadru didactic la Universitatea de Vest din Timișoara, la Facultatea de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării. Domeniile sale de specializare profesională sunt *Filosofia științei* și *Comunicare mediatică și publicitate*. Este doctor în Filosofie din anul 2011. A publicat numeroase studii în reviste de specialitate, în volume colective și în jurnale culturale. De asemenea, este co-autor al unei cărți. Principalele sale domenii de interes sunt: hermeneutică, estetică, filosofie contemporană, comunicare simbolică.

Cuprins

Considerații preliminare	7
I. Contextul hermeneuticii fenomenologice ricoeuriene	13
I.1. Presupoziții fenomenologice și ontologice ale hermeneuticii textului	17
I.2. Ontologia înțelegerii. Ricoeur, în proximitatea lui M. Heidegger	26
I.3. Hermeneutica fenomenologică și <i>ocolul semantic</i>	32
II. Hermeneutica simbolului	39
II.1. Premise ale unei fenomenologii hermeneutice a simbolului. Simbol și înțelegere de sine	39
II.2. Simbol și interpretare	49
II.3. Un conflict deschis: <i>hermeneutica arheologică</i> și <i>hermeneutica escatologică</i>	63
II.3.1. Hermeneutica arheologică și metoda explicativă. Simbolul ca iluzie.	67
II.3.2. Hermeneutica escatologică și metoda comprehensivă. Simbolul ca revelare.	75
II.3.3. Relevanța epistemică a <i>conflictului interpretărilor</i>	84
III. Hermeneutica metaforei	89
III.1. Dincolo de semantica frazei și a cuvântului: hermeneutica discursului	90
III.2. Semnificația hermeneutică a procedeului asemănării în metaforizare	103

III.3. Către conceptul de <i>metaforă vie</i>	112
III.3.1. Rolul imaginației producătoare și al schematismului în metaforizare	112
III.3.2. Inovație semantică și adevăr metaforic	120
III.4. Referința dedublată. Aspecte ontologice ale referinței metaforice	129
IV. Hermeneutica textului	137
IV.1. <i>Distanțarea</i> și <i>apartenența</i> ca dimensiuni ale interpretării	140
IV.2. Criteriile textualității. Textul ca paradigmă a distanțării în comunicare	148
IV.3. Criteriile interpretării textului	159
IV.3.1. Conceptul de <i>lume a textului</i>	159
IV.3.2. Caracterul <i>actual</i> al interpretării	170
IV.3.2.1. Limitele hermeneuticii romantice a textului	172
IV.3.2.2. Ricoeur și hermeneutica structurală. Dincolo de cuvinte, spre origini	179
IV.3.2.3. Interpretarea ca dialectică a explicației și înțelegerii	183
IV.3.2.4. De la cercul hermeneutic la <i>arcul hermeneutic</i> : o perspectivă asupra deschiderii interpretării	188
IV.4. Interpretarea textului ca model al interpretării acțiunii sociale	195
IV.4.1. Hermeneutică și teoria acțiunii	195
IV.4.2. Aplicarea criteriilor textualității în domeniul acțiunii	202
IV.5. Textul filosofic și interpretarea metaforei	211
În loc de concluzii. Hermeneutica textului și fenomenologia hermeneutică a sinelui	217
Bibliografie	227

Considerații preliminare

Atunci când încercăm să ne apropiem de un text, există riscul ca demersul interpretativ să se disperseze în fața dublei provocări pe care o întrezărim. Uneori, suntem puși în situația de a rezista încă de la început tentației unor așteptări utopice din partea textului, o aprofundare lecturală a acestuia putând ca, dimpotrivă, să ne descurajeze desfășurarea exercițiului interpretativ, mai ales dacă nu ne aflăm în fața unor răspunsuri definitive, irevocabile. Alteori, sub influența unui impuls al momentului lectural, putem exersa o nuanțată prudență în fața mirajului degajat de conținutul mai mult sau mai puțin ideatic al textului, de a crede că aceleași lucruri nu pot fi spuse mai bine sau mai frumos în altă parte. Așa că, lăsând deoparte *apartenența* și *plăcerea* originară pe care o resimțim la întâlnirea cu litera sau forma unui text, care exprimă, desigur, nu doar stilul gândirii unui autor, dar și, credem, pretenția epistemică a conținutului discursiv, alegem cea de-a treia cale. Este o cale, am îndrăzni să spunem, a unei originare atitudini reflexive, care se desfășoară asemenea unei participări responsabile în intenția de a ne apropia de sensul unui text, al unui discurs simbolic sau metaforic, în particular. Este vorba, în cele din urmă, de a da o altă expresie gestului filosofic, de a traduce sentimentul de plăcere resimțit în actul lectural al textului în ideea de plăcere dezvăluită la întâlnirea cu *lumea* acestuia și, de ce nu, cu natura sa problematică.

în hermeneutica lui Paul Ricoeur”, pentru a cărei coordonare și susținere în definitivare dorim să adresăm mulțumiri celor implicați: Ilona Birzescu, Ioan Biriș, Aurel Codoban, Sandu Frunză, Paul Kun.

I. Contextul hermeneuticii fenomenologice ricoeuriene

Dacă viața nu poartă în ea semnificații încă de la începuturile ei, înțelegerea nu poate fi niciodată posibilă... Nu trebuie cumva să ne însușim pe ascuns resursele filosofiei spiritului ca să putem face filosofia vieții? Tocmai aceasta e dificultatea hotărâtoare care ne poate îndreptați să căutăm o structură primitivă în fenomenologie, sau, reluând imaginea de la începutul rândurilor de față, planta sălbatică pe care vom putea greșa altoiul hermeneutic.

Paul Ricoeur, Existență și hermeneutică

Înainte de aborda subiectul sugerat în titlul cărții, se impun câteva precizări ce au rolul unei introduceri sumare, însă necesare, în hermeneutica fenomenologică a lui Paul Ricoeur. Vom încerca, în rândurile ce urmează, să descriem contextul hermeneutic în care a prins contur teoria ricoeuriană privind interpretarea textului. Această contextualizare este necesară pentru a scoate în evidență nu doar specificul concepției filosofului francez, ci și importanța teoretică a hermeneuticii sale, oarecum, singularitatea proiectului său hermeneutic. Încercarea de a situa ideile ricoeuriene în contextul hermeneuticii filosofice este destul de dificilă. Aceasta nu

pentru că nu se poate identifica o filiație a ideilor sau o direcție de gândire de la care să se revendice, ci pentru că, filosoful însuși s-a străduit, de nenumărate ori, mai degrabă să-și proclame diferențele față de diverse direcții de gândire, decât să procedeze la integrarea concepției sale într-o anumită direcție de abordare, potrivit, să zicem, criteriului foarte general al unor asemănări de familie. Apoi, a devenit deja un loc comun constatarea că majoritatea autorilor contemporani cu Ricoeur, manifestau preocupări filosofice multiple și diverse, desfășurate, ce-i drept, pe fondul uneia și aceleiași metodologii, fără ca una din aceste preocupări să fie dominantă sau ilustrativă în ceea ce privește poziția filosofică de ansamblu.

La o primă vedere, se pare că nici Ricoeur nu scapă acestui multi-perspectivism tematic. Să nu uităm că scrierile sale relevă o plenitudine de probleme, ceea ce, pentru orice cititor, mai mult sau mai puțin specializat, poate iniția o provocare intelectuală, dar, în același timp, și o atitudine aproape deconcertantă de la bun început. Pentru că întrebarea firească este: de unde să începi cu Ricoeur? Care din scrierile autorului francez poate fi un punct de plecare, o propedeutică la descifrarea gândirii sale? Putem proba, la început, adică, la o primă încercare de apropiere, senzația unei plonjări într-un spațiu original al meditației filosofice, unde suntem înconjurați de problematizări asupra *simbolului, ființei, ființării, limbajului, temporalității, istoriei, finitudinii, fragilității afective, dualității cunoașterii, alterității, relației cu celălalt, voinței, creației culturale, răului, culpabilității, tragicului, experienței sacrului...* pentru a trece în revistă doar câteva din temele reflecției ricoeuriene. Apoi, desigur, urmează studiile speciale, de critică filosofică și de metodologie, față de care, din nou, putem încerca fie un sentiment descurajant, al neputinței față de multitudinea direcțiilor filosofice și a școlilor de gândire la care se raportează, de cele mai multe ori critic, Ricoeur. Fie, ceea ce ar însemna o gravă eroare din partea oricui

probează o apropiere față de un autor, survine intenția de a abandona cât mai curând textele acestuia, texte care, poate și datorită unei plasticități semantice extrem de discrete, pot da senzația unui discurs riguros adresat doar unui grup de cititori restrâns, specializat.

Poate că de aceea lectura textelor ricoeuriene nu este marcată de exuberanța pe care o încercăm de pildă, în fața unor texte filosofice de factură eseistică, atât de seducătoare și subtile sub aspect stilistic, ceea ce, desigur, nu pune în plan secund nuanțele specificului reflectiv. Nietzsche, Camus, Cioran, Baudrillard, Lévinas sunt doar câțiva din autorii care atrag prin estetica originală a discursului. De aici decurg și unele tendințe, nejustificate, credem, de a nega în mod direct sau indirect amprenta personală a stilisticii discursului lui Ricoeur. Alteori, și mai grav, se acreditează ideea, de asemenea nejustificată, că, de fapt, nu se poate pune problema unei originalități absolute a gândirii ricoeuriene, unele idei ale sale fiind reflexul unor problematizări și metodologii deja existente. Asemenea atitudini provin, lăsând la o parte, ca argument, nefericita limitare a desfășurării unui exercițiu critic al reflecției, și din aceea că, cu unele excepții, lipsește o abordare holistă a textelor ricoeuriene, uneori exegeza insistând sau privilegiind doar una din direcțiile gândirii sale. De aceea, observația lui John B. Thompson, conform căreia o apreciere a hermeneuticii fenomenologice ricoeuriene la justa ei valoare este posibilă numai plecând de la o perspectivă a totalității operei sale¹, este un imperativ pentru oricine se aventurează în spațiul acestei gândiri. Se pare că putem identifica două atitudini exegetice extreme: *o atitudine dogmatică*, ce pleacă de la susținerea specificității concepției lui Ricoeur exclusiv din

¹ Thompson, John B., „Editor's introduction”, în Paul Ricoeur – *Hermeneutics and the human sciences. Essays on language, action and interpretation* (trans. John B. Thompson), Cambridge University Press, Cambridge-New York, 2007, p.25

perspectiva hermeneuticii fenomenologice a textelor sacre, pe de altă parte, o *atitudine analitică*, ce pleacă de la efortul declarat al autorului de a construi o metodologie hermeneutică în măsură să restabilească dialogul cu științele socio-umane. Așadar, o contextualizare a gândirii lui Ricoeur este necesară în măsura în care ne arată nu doar de unde se revendică și cu cine se aseamănă aceasta, ci, mai ales, către ce se îndreaptă, altfel spus, în ce constă specificul său și direcțiile de problematizare inedite pe care le deschide.

Încă o observație. Este un fapt cert că Ricoeur era un excelent cunoscător nu doar al filosofiei contemporane, ci a întregii istorii a filosofiei, scrierile sale de fenomenologie și hermeneutică fiind elocvente în acest sens. În scrierile sale sunt prezente numeroase referințe critice la diverse direcții filosofice, clasice și postmoderne, de la teoria interpretării și a metaforei la Aristotel, la schematismul kantian, fenomenologie și existențialism, la științe lingvistice, semiotică, pragmatică, istoriografie, antropologie – pentru a menționa doar câteva dintre acestea. În acest context al discuției, ne permitem să sugerăm, parafazând, o observație, care, deși era formulată explicit în legătură cu specificul gândirii lui Lucian Blaga, credem că poate fi aplicată și uneia din direcțiile de apreciere a filosofiei lui Ricoeur: un autor se raportează adesea la alte direcții de gândire în scopul de a-și sublinia și nuanța specificul propriei gândiri, însă a admite, pornind de la acest aspect, că se practică „un fel de bracornaj intelectual și că întreaga sa concepție se reduce la idei împrumutate, presupune un *saltus in probando* cu totul arbitrar”².

Deși întâlnim în scrierile lui Ricoeur unele concepte și noțiuni preluate din filosofia idealistă germană și, mai ales, din fenomenologie, acestea sunt, desigur, integrate într-o concepție cu totul particulară și, totodată, resemnificate profund prin această integrare.

² Colțescu, Viorel, „Lucian Blaga și morfologia spengleriană a culturii”, în *Cunoaștere și creație*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p.357

Aparatul conceptual al demersului ricoeurian rămâne puternic și fidel ancorat în sfera fenomenologiei husserliene și a celei heideggeriene, frecvența unor termeni ilustrând clar acest aspect: *lume a vieții, apropiere, distanțare, situație, intenționalitate, înțelegere, interpretare, rostire* etc. Totuși, putem aprecia că centrul de greutate al demersului ricoeurian rezidă în încercarea de a resemnifica termenii consacrați ai fenomenologiei în contextul propriei sale hermeneutici fenomenologice, expresii precum: *lume a textului, surplus de sens, supradeterminare semantică, arc hermeneutic, metaforă vie* fiind sugestive în acest sens. De aceea, cu toate că, în cele ce urmează, vom consemna anumite surse teoretice ale gândirii ricoeuriene, nu putem vorbi de adeviziuni complete la o anumită direcție filosofică. Nici măcar la fenomenologie, căreia Ricoeur îi stabilește delimitările, aducându-i mereu critici, corectând-o în însăși miezul ei, dacă ne referim la fenomenologia husserliană, diferențindu-se explicit, dar menținând legături profunde, indiscutabile, cu fenomenologia heideggeriană.

1.1. Presupoziții fenomenologice și ontologice ale hermeneuticii textului

Una din constantele gândirii ricoeuriene, punctul de plecare al demersului desfășurat în *Filosofia voinței. Voluntar și involuntar*³, *Finitudine și culpabilitate. Omul failibil, Simbolismul răului*, și continuată apoi, ca metodologie practică în aproape toate textele ulterioare, inclusiv în seria *Eseurilor de hermeneutică*, este, firește,

³ Aceasta este, de fapt, teza de doctorat a lui Ricoeur, concepută în forma unei trilogii, ce are ca tematică aplicarea metodei husserliene a analizei intenționale în sfera filosofiei voinței, prima parte constituindu-se într-o eideică a voinței, urmată de analiza empirică a istoricității voinței și de o poetică a voinței, care, după cum se știe, a rămas neredactată.

fenomenologia. Nu doar filosofia voinței, problematica simbolismului și a răului vor sta sub semnul adeziunii la fenomenologie, ci și toate interogațiile ulterioare, de la interpretarea textului și a metaforei, la comprehensiunea de sine și a celuilalt. Pentru că, deși se revendică direct de la fenomenologia husserliană, Ricoeur se va strădui în repetate rânduri să corecteze articulațiile metodei, pronunțându-se critic asupra unora din ideile de bază ale acesteia. Este interesant de urmărit cum o corectare a fenomenologiei husserliene este probată în mai toate lucrările sale, însă, în contextul tematic anunțat, ne vom limita la a supune discuției ceea ce se enunță declarativ a fi „grefarea problemei hermeneutice pe metoda fenomenologică”⁴.

În ceea ce privește presupuzițiile specifice tradiției filosofice în care se înscrie Ricoeur, următoarea precizare este elocventă: „... Mi-ar plăcea să caracterizez tradiția filosofică de la care mă revendic prin trei trăsături: ea se situează în linia unei filosofii *reflexive*; rămâne dependentă de *fenomenologia* husserliană; vrea să fie o variantă *hermeneutică* a acestei fenomenologii”⁵.

Interesul declarat față de filosofia reflexivă, prin care este vizat în special demersul kantian, dar și cel al lui Jean Nabert, se justifică mai ales în ceea ce privește tematizarea *înțelegerii de sine*, reflecția exercitându-se nu doar asupra a ceva străin, ci și asupra sinelui ca subiect al actelor de cunoaștere sau valorizare. Hermeneutica și fenomenologia exprimă, la Ricoeur, cea mai radicală direcție a filosofiei reflexive, în măsura în care ambele renunță la idealul unei transparențe absolute a sinelui, în locul unei auto-întemeieri

⁴ Ricoeur, Paul, „Existență și hermeneutică”, în *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică I*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1999, pp. 7-27. Aceeași tematică o regăsim în *Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud și în De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II*.

⁵ Ricoeur, Paul, „Despre interpretare”, în *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1999, p.24

fundamentale a acestuia. Nu atât fenomenologia ca metodă de descriere a articulațiilor experienței interpretării este decisivă pentru hermeneutica ricoeuriană, cât mai ales conceptul de *intenționalitate*, în sensul husserlian cel mai riguros, potrivit căruia actul de a viza ceva presupune unitatea identificabilă și re-identificabilă a sensului vizat, ceea ce primește denumirea de noemă sau corelat intențional al vizării noetice. Însă, după cum vom vedea, deși Ricoeur pornește de la asumarea unor presupuziții ale fenomenologiei, el va manifesta și o atitudine critică față de nedeterminarea sau confuzia unor concepte specifice, în primul rând față de conceptul de *lume*. Iată un pasaj care exprimă sugestiv acest lucru:

„(...) Or, activitatea concretă a fenomenologiei – îndeosebi în studiile consacrate *constituirii* lucrului – dezvăluie, pe cale regresivă, straturi tot mai fundamentale în care sintezele active trimit neconținut la sinteze pasive tot mai radicale. Fenomenologia este prinsă în felul acesta într-o mișcare infinită de întrebare de-a-ndăratelea, în care proiectul său de auto-întemeiere radicală dispare. Chiar ultimele lucrări consacrate *lumii vieții* desemnează sub acest termen un orizontal al imediatului pentru totdeauna de neatins. *Lebenswelt*-ul nu e niciodată dat și este mereu presupus. Este paradisul pierdut al fenomenologiei”⁶.

Eseul *Fenomenologie și hermeneutică: pornind de la Husserl*, după cum relevă titlul, concretizează nu doar critica ricoeuriană a idealismului husserlian, ci marchează trecerea efectivă de la o fenomenologie eidetică la o hermeneutică fenomenologică. Să observăm că ideea unei hermeneutici fenomenologice a stârnit destule nelămuriri și chiar controverse la nivelul exegezei. Mai întâi, Ricoeur însuși își concepe proiectul, ca hermeneutică fenomenologică, ceea ce vizează aplicarea unor presupuziții fenomenologice, dar și a metodei fenomenologice în spațiul hermeneuticii. Pe de

⁶ Ricoeur, Paul, „Despre interpretare”, în *Op.cit.*, p.26

altă parte, dacă avem în vedere primele scrieri ale lui Ricoeur, de fenomenologie eidetică, atunci este vorba, mai degrabă, de o configurare a fenomenologiei prin aplicarea hermeneuticii ca metodă. Este cel puțin surprinzător că o considerabilă parte a exegezei nu diferențiază vehement cele două proiecte, anume cel de *fenomenologie hermeneutică*, respectiv cel de *hermeneutică fenomenologică*, or, ele pot fi clar diferențiate ținând cont de periodizarea textelor lui Ricoeur. La fel, putem distinge și un al treilea proiect ricoeurian, acela al unei *ontologii hermeneutice a sinelui* așa cum este expus acesta în *Soi-même comme une autre*. Cele trei proiecte nu sunt fără legătură între ele, de altfel, ușor de observat, prin ceea ce vom numi laitmotivul gândirii ricoeurienne: *oculul semantic*, conceput drept comprehensiune a sinelui și a celui alt prin interpretarea semnelor de cultură.

Deși presuposițiile fenomenologice ale hermeneuticii ricoeurienne sunt construite în urma criticii idealismului husserlian, nu vom proceda totuși la descrierea acestora, subiectul fiind prea vast și necesitând o analiză amănunțită care depășește cu mult intențiile și tematica scrierii de față. De asemenea, nu vom aduce în discuție nici analiza foarte interesantă, de altfel, întreprinsă de Ricoeur cu privire la fundamentele fenomenologiei, care nu se poate constitui ca proiect filosofic fără a-și concepe propria metodă ca interpretare sau explicitare. Ceea ce ne interesează în contextul menționat este așa-numita *articulare a problemei hermeneutice pe metoda fenomenologică*, altfel spus, ceea ce Ricoeur admite a constitui presuposițiile fenomenologice inalienabile ale hermeneuticii. De altfel, recunoașterea problemei „sensului intențional al actelor noetice”, dincolo de orice critică a idealismului husserlian, este decisivă pentru constituirea unei hermeneutici a raportului dintre sens și sine, transgresându-se deopotrivă aporiile hermeneuticii romantice și unilateralitățile exegezei filologice.

Iată care sunt presuposițiile fenomenologice⁷ ale hermeneuticii, așa cum sunt expuse de Ricoeur în eseu citat⁸: orice întrebare referitoare la o ființare privește *sensul acestei ființări*; conceptul hermeneutic de *distanțare* este corelat cu o semnificație neidealistă a conceptului fenomenologic de *époque*; hermeneutica presupune *caracterul derivat al semnificațiilor de ordin lingvistic*; hermeneutica, asemenea fenomenologiei husserliene, vizează *interpretarea experienței istorice*. Înainte de a încerca o minimă clarificare a presuposițiilor enunțate, să semnalăm dublul aport al lui Husserl la constituirea hermeneuticii. Mai întâi, este vorba de critica obiectivismului, care, în planul științelor socio-umane se traduce prin îndoială față de introducerea unui model metodologic împrumutat din științele naturii, apoi, articularea criticii obiectivismului cu conceptul de *lume a vieții* (*Lebenswelt*), ca determinatie a experienței, anterioară oricărei relații subiect-obiect, după Ricoeur, această ultimă fază a fenomenologiei husserliene prefigurând explicit ontologia înțelegerii⁹. Să mai menționăm că Ricoeur preia fără modificări prea mari unele din conceptele husserliene, de pildă, distincția dintre *expresie* și *semnificație*, respectiv, dintre *semn* și *expresie*. Astfel, expresia desemnează rostirea, spunerea despre ceva, vizând totdeauna un corelat, anume semnul, obiectul sau sensul, deci conținutul intențional al acesteia, pe când semnificația exprimă, la Ricoeur, intenția prin care o expresie capătă sens, ea nefiind identică cu obiectul.

Orice întrebare referitoare la o ființare privește sensul acestei ființări. Putem sesiza că această presuposiție, cea mai semnificativă,

⁷ Husserl, Edmund, *Cercetări logice II. Cercetări asupra fenomenologiei și teoriei cunoașterii. Partea întâi: Cercetările 1 și 2*, Editura Humanitas, București, 2009; Husserl, Edmund, *Meditații carteziene*, Editura Humanitas, București, 1994. Precizăm că Ricoeur face trimitere în special la fenomenologia husserliană concretizată în aceste două texte.

⁸ Ricoeur, Paul, „Fenomenologie și hermeneutică: pornind de la Husserl”, în *Op.cit.*, pp.52-59

⁹ Ricoeur, Paul, „Existență și hermeneutică”, în *Op.cit.*, p.12

de altfel, care și-a găsit o explicită concretizare în fenomenologia heideggeriană, angajează, înainte de toate, un nivel ontologic al problematizării. După cum vom vedea în analizele ulterioare, hermeneutica ricoeuriană a textului vizează descifrarea sensului doar ca mijloc al înțelegerii unui sens mai fundamental, anume *sensul sinelui*. În ambele cazuri este vorba de un sens disimulat, ascuns, a cărui descifrare presupune, la Ricoeur, un adevărat excurs hermeneutic, prin elaborarea unor criterii ale interpretării textului. De fapt, ceea ce are în vedere Ricoeur, asemenea lui Gadamer, este condiția lingvistică (*langagière*) a oricărei experiențe, inclusiv aceea a sinelui: „Experiența poate fi rostită, cere să fie rostită. A o aduce în limbaj nu înseamnă a o schimba în altceva, ci, articulând-o și dezvoltând-o, a o face să devină ea însăși”¹⁰. Se configurează un înțeles neidealist al reducăției husserliene, degajat de orice referire la o subiectivitate transcendentă preeminentă așa cum este acesta formulat în *Cercetări logice*, semnificația fiind corelată cu conceptul de „intenționalitate”. Aceasta nu implică obligatoriu ideea prevalenței subiectivității transcendente asupra sensului, fenomenologia putându-se desfășura și în direcția opusă, susținând o „preeminență a sensului asupra conștiinței de sine”¹¹.

Remarcăm aici că ceea ce i se pare lui Ricoeur a fi de o importanță indubitabilă este actul de semnificare al intenționalității. Raportul dintre conștiință și sens, adică sensul intențional al actelor noetice, va deschide, cum vom vedea, o altă problematică, aceea a cercului hermeneutic, a raportului dintre sens și intenționalitatea conștiinței, dintre interpretarea obiectivă a sensului unui text și preînțelegerea de sine a interpretului. Totuși, nu trebuie să concluzionăm că cercul

¹⁰ Ricoeur, Paul, „Fenomenologie și hermeneutică: pornind de la Husserl”, în *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II*, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1999, p.53

¹¹ Ricoeur, Paul, „Fenomenologie și hermeneutică: pornind de la Husserl”, în *Op.cit.*, p.54

hermeneutic ar fi doar o variantă particulară a corelației noesa-noema. Știm că în *Cercetări logice* conștiința nu mai este o modalitate prin care cunoaștem direct realitatea, ci o modalitate prin care se conferă sens realității, sensul fiind înțeles ca „deschidere către ceva”, exprimând o manieră de a fi în lume și un comportament intențional. Or, Ricoeur, asemenea lui Heidegger, va tematiza conceptul de *lume a vieții* pornind de la specificul său de dat prealabil. Astfel, corelația husserliană dintre *sens* și *sine* este subordonată unei relaționări ontologice dintre *sine* și *lume*. Pornind de la această presuposiție, conceptul de interpretare nu se mai limitează la sensul tehnic al exegezei textelor, ci vizează o „comprehensiune ontologică întotdeauna solidară cu o ființă aruncată în lumea prealabilă”¹². Această primă presuposiție fenomenologică deschide, așadar, problema fundamentală a interpretării, mai precis, a dialecticii explicației și înțelegerii la Ricoeur, transpusă la nivelul relației dintre explicitarea, inteligibilitatea sensului și comprehensiunea sinelui.

Conceptul hermeneutic de distanțare este corelat cu o semnificație neidealistă a conceptului fenomenologic de époquee. În al doilea rând, Ricoeur va susține necesitatea unei reinterpretări a conceptului husserlian de *reducție*, ca intenționalitate a conștiinței către un sens. Orice conștiință a sensului presupune un moment de distanțare față de lumea trăită. La nivelul hermeneuticii textului, reducția ia forma unui moment critic al interpretării, al suspiciunii, exprimabil prin ideea de *distanțare* a intenționalității conștiinței față de ceea ce este semnat, ceea ce Ricoeur va numi *lumea textului*. Distanțarea, opusă apartenenței la un context istoric, nu exclude însă apropierea participativă la referința textului, tocmai pentru că, suntem în lume înainte de orice alt proiect de întemeiere și justificare.

Hermeneutica presupune caracterul derivat al semnificațiilor de ordin lingvistic. Prin această presuposiție, Ricoeur exprimă

¹² Ricoeur, Paul, „Despre interpretare”, în *Op.cit.*, p.27